

Rola i znaczenie lokalnych ras kur nieśnych oraz podstawowe wymogi programu ich ochrony

Jolanta Calik, Józefa Krawczyk

*Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy,
Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt,
32-083 Balice k. Krakowa*

W ostatnich latach w wyniku narastającej intensyfikacji i globalizacji produkcji drobiarskiej, unowocześniania metod chowu oraz preferowania ras o wysokiej wydajności, ulega systematycznemu zmniejszaniu liczba ras/odmian drobiu. Jak podaje Evenson (1998), spośród ponad 600 ras kur występujących w Europie około 200 jest zagrożonych wymarciem. Eliminacja dobrze przystosowanych do lokalnych warunków populacji pociąga za sobą niebezpieczeństwo utraty takich pożądanych cech, jak: przeżywalność, odporność na choroby i niekorzystne warunki środowiskowe, długowieczność, wysoka zdolność rozrodcza oraz instynkt wysiadywania i wodzenia piskląt (Kasznica i in., 1987; Brodacki i in., 1993; Zgłobica i in., 1995; Cywa-Benko, 2002). Bioróżnorodność powinna być utrzymana nie tylko ze względów praktycznych, lecz także kulturowych. Rodzime rasy są nierozwalnie związane z rolniczym krajobrazem, tradycją i kulturą społeczności wiejskich oraz są świadectwem wielopokoleniowego dorobku hodowców. Produkcja oparta o lokalne rasy może być zatem opłacalna w rejonach ubogich rolniczo, przyczyniając się do skutecznego zagospodarowania tych obszarów oraz do produkcji jaj i mięsa o unikalnej jakości dietetycznej i smakowej.

W wielu krajach podejmowane są działania na rzecz ochrony zasobów genetycznych zwierząt jako rezerwy biologicznych właściwości, niezbędnych dla przyszłych pokoleń. Pierwsze wysiłki organizacyjne zmierzające do ochrony starych ras drobiu zostały podjęte na początku lat siedemdziesiątych XX wieku

w Wielkiej Brytanii, gdzie powstała organizacja Rare Breeds Survival Trust. Podobne instytucje powstały w Holandii, Francji i Bułgarii. Również w Polsce, w latach 70. ubiegłego wieku zespół pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Wężyka z Instytutu Zootechniki, przy współpracy krajowych jednostek naukowych, opracował pierwsze programy zachowania rodzimych ras kur, gęsi i kaczek. Działania te poprzedzone były inwentaryzacją stad rodzimych ras, opracowaniem ich charakterystyki genetycznej i produkcyjnej oraz ustaleniem odpowiedniego systemu kjarzeń, który ograniczał niepożądany wzrost inbrodu (Kasznica i in., 1984; Wężyk i in., 1994, 1998, 2000).

Realizacja prac wytyczonych w programach ochrony zagrożonych populacji wymaga odpowiedniego finansowania. Początkowo środki na ten cel czerpano z funduszy przeznaczonych na działalność statutową Instytutu Zootechniki, a następnie korzystano ze wsparcia finansowego Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, z tzw. Funduszu Postępu Biologicznego. Obecnie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w wydawanym corocznie rozporządzeniu w odniesieniu do różnych gatunków drobiu określa wielkości stawki dotacji przedmiotowych dla różnych podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa. Warunkiem uzyskania wsparcia finansowego jest realizacja programu ochrony.

Program ochrony zasobów genetycznych kur nieśnych obejmuje następujące rasy/rody (tab. 1): Zielononóżka kuropatwiana (Z-11, Zk), Żółtonóżka kuropatwiana (Ż-33), Polbar (Pb), Rhode Island Red (R-11, K-22), Rhode Island

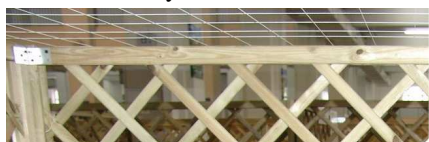
White (A-33), Sussex (S-66), Leghorn (G-99, H-22). W realizacji programu uczestniczy

obecnie około 660 sztuk, w tym: 600 kur i 60 kogutów każdej rasy/rodu.

Żółtonóżka kuropatwiana

A Yellowleg Partridge hen

fot. J. Krawczyk

fot. J. Calik

Zielononóżka kuropatwiana

A Greenleg Partridge hen

Tabela 1. Rasy/rody kur nieśnych objęte programem ochrony zasobów genetycznych zwierząt (2006)

Table 1. Breeds/strains of laying hens included in the animal genetic resources conservation programme (2006)

Lp. No.	Rasa/ród Breed/line	Adres fermy Address of the farm	Podmiot prowadzący księgi hodowlane Herdbooks are kept by
1.	G-99, H-22, S-66, R-11, Z-11, Ż-33	Zakład Doświadczalny IZ-PIB Chorzelów	<i>Instytut Zootechniki-PIB, Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt 32-083 Balice k. Krakowa</i>
2.	A-33, K-22	Zakład Doświadczalny IZ-PIB Zakrzewo, Sp. z o.o. Ferma Duszniki	
3.	Zk, Pb	Akademia Rolnicza, Lublin Ferma Felin	<i>Krajowa Rada Drobiarstwa – IG, Warszawa, ul. Czackiego 3</i>

Zagrożone wyginięciem populacje kur chroni się metodą *in situ* – polegającą na ochronie żywych zwierząt w kilku stadach w ich naturalnym środowisku, z preferencją regionu jej wytworzenia. Do czasu opanowania techniki przechowywania zarodków ptaków lub komórek jajowych w ciekłym azocie nie widzi się możliwości ochrony *ex-situ* i przechowywania materiału biologicznego drobiu (Wężyk, 1975, 1984).

Cel i założenia ogólne programu ochrony

Zasadniczym celem programu ochrony zasobów genetycznych kur nieśnych jest zachowanie poszczególnych ich populacji przed zagładą przez utrzymanie w każdym chronionym stadzie (rodzie) równowagi genetycznej na nie zmieniającym się poziomie, przy jednoczesnym zachowaniu charakterystycznych cech fenotypowych ptaków obu płci. Bardzo ważnym aspektem programu jest również dążenie do zachowania na optymalnym poziomie charakterystycznych cech produkcyjnych ras/rodów. Chodzi tu o walory smakowe i dietetyczne jaj i mięsa, odporność na choroby oraz inne cechy, w tym także behawioralne, charakterystyczne dla poszczególnych rodów.

Programem ochrony zasobów genetycznych kur nieśnych objęte są ptaki (stada) danego rodu, poddane w każdym pokoleniu ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, tj.:

- spełniające warunki wpisu do księgi zwierząt hodowlanych danego rodu;
- charakteryzujące się fenotypem zgodnym ze wzorcem rodu.

Celem programu kojarzeń kogutów i kur w poszczególnych rodach jest przede wszystkim zachowanie zmienności genetycznej. W tym celu wylęzione potomstwo podzielone jest na odrębne pod względem pochodzenia podgrupy. Prowadzony jest losowy dobór par do kojarzeń, przy założeniu rotacji kogutów między grupami kur, co chroni stado przed niepożądanym wzrostem inbrodu. Uzyskane potomstwo przeznaczone jest do reprodukcji stada, przy założeniu corocznej jego wymiany. Nadwyżki piskląt oraz kury po okresie nieśności mogą być rozprowadzane na zaplecze towarowe oraz do placówek badawczych w celach naukowych.

Zgodnie z Ustawą o hodowli i rozrodzie zwierząt, program ochrony realizowany jest przez:

- hodowcę - właściciela stada chronionego rodu kur nieśnych,
- podmioty prowadzące księgi zwierząt hodowlanych dla chronionych populacji kur (tab. 1),
- Krajową Radę Drobiarstwa - Izbę Gospodarczą, prowadzącą ocenę wartości użytkowej kur,
- Instytut Zootechniki - PIB, realizujący lub koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, a w tym także drobiu.

Realizacje i efektywność działania programu hodowlanego ochrony ocenia Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych drobiu, działająca przy Instytucie Zootechniki - PIB. Grupa ta dokonuje oceny efektywności działania programu poprzez analizę przebiegu realizacji celów programu, szczególnie w odniesieniu do liczebności poszczególnych populacji, a także okresowej analizy wyników użyteczności.

Cechy charakterystyczne kur objętych programem ochrony

Z przeprowadzonych dotychczas badań wynika, że dysponujemy obecnie w Polsce rasami i odmianami kur o zróżnicowanym fenotypie, produktywności oraz jakości biologicznej jaj wylęgowych i produktów drobiowych, tj. jaj spożywczych i mięsa (Chołocińska i in., 1996; Cywa-Benko, 2002; Połtowicz i in., 2004; Calik i in., 2005; Krawczyk i in., 2005; Krawczyk i Calik, 2006). Ta różnorodność kur powoduje także duże zainteresowanie nimi na wystawach zwierząt.

Podczas tegorocznej XXI Krajowej Wystawy Zwierząt Hodowlanych, która odbyła się w dniach 12-15 października w Poznaniu w ramach targów „Polagra-Farm 2006”, **czempionat** uzyskała rasa kur Żółtonóżka kuropatwiana (ród Ż-33). Rasa ta nadaje się do chowu przyzagrodowego dzięki dobrej zdolności wykorzystywania nieograniczonych wybiegów; lepiej od Zielononóżek znosi też chów wielkostadny. Krzyżowana z rasą z Rhode Island Red, New Hampshire i Leghorn daje pięknie ubarwione mieszańce

o zwiększonej masie ciała i nieśności. **Wiceczempionat** uzyskała Zielononóżka kuropatwiana (ród Z-11), która w porównaniu do pozostałych ras znosi jaja o genetycznie uwarunkowanej niższej zawartości cholesterolu w żółtku - około 13,5 mg/g jaja (Krawczyk i in., 2006). Kury te nadają się bardzo dobrze do produkcji tzw. „jaj markowych” lub „nutraceutyków”, a kogutki odchowywane na zielonych wybiegach charakteryzuje smakowite mięso o niskim otłuszczeniu.

Złoty medal uzyskiwały następujące rasy: Rhode Island Red (R-11), Sussex (S-66), Leghorn (G-99). Kury rasy Rhode Island Red (R-11) należą do najbardziej typowych przedstawicieli ras ogólnoużytkowych, szeroko w Polsce rozpowszechnionych i znanych dawniej pod nazwą Karmazyn. Ze względu na m. in. genetycznie uwarunkowaną, stosunkowo dużą odporność na chorobę Mareka, w chowie przyzagrodowym wyróżniają się dużą przeżywalnością (ok. 90%). Zalecane są do produkcji ekstensywnej kurcząt rzeźnych typu „label rouge” lub certyfikowanych. Rasę Sussex (S-66) wyhodowano 185 lat

temu w Wielkiej Brytanii, w hrabstwie Sussex, a do Polski ptaki te sprowadzono z Danii w ramach darów UNRRA. Ze względu na gronostajowe upierzenie kur i kogutów oraz ładną, zgrabną sylwetkę są one szczególnie poszukiwane przez hodowców amatorów oraz właścicieli małych gospodarstw rolnych. Cenne walory genetyczne tej rasy mogą być z powodzeniem wykorzystane do wytworzenia kury w typie ogólnoużytkowym, przydatnej do intensywnego chowu alternatywnego i w tzw. produkcji „markowej” jaj spożywczych i mięsa drobiowego. Natomiast Leghorny rodów G-99 i H-22, utrzymywane w Polsce od lat 60. XX wieku, są szczególnie cenne ze względu na genetycznie uwarunkowane cechy, jak: jednolite i białe upierzenie, bardzo dobre parametry wylęgowości, przydatność do intensywnego i ekstensywnego chowu, dobre wykorzystanie paszy w przeliczeniu na wyprodukowanie 1 jaja lub 1 kg jaj oraz dobra zdrowotność. Są one również znakomicie przystosowane do krajowych warunków środowiskowych i mogą stanowić cenny element genetycznych programów hodowlanych.

Kury rasy Polbar

Polbar breed

fot. A. Witkowski

Literatura

- Brodacki A., Cywa-Benko K., Witkowski A. (1993). Relation between the phenotypes of some polymorphic fractions of egg proteins and the egg weight in two active Polish chicken breeds. 10th International Symposium on Current Problems in Avian Genetics, Nitra, Slovakia, June 7-10.1993, s. 3.
- Calik J., Cywa-Benko K., Książkiewicz J., Wężyk S. (2005). Wyniki oceny wartości użytkowej i hodowlanej populacji drobiu objętych programem ochrony zasobów genetycznych zwierząt – rocznik 2004. Wyd. własne IZ, Kraków.
- Chotocińska A., Herbut E., Cywa-Benko K., Wężyk S. (1996). Standardy rasowe ginących ras kur. Wyniki oceny użytkowości drobiu, IZ, 23: 116-126.
- Cywa-Benko K. (2002). Charakterystyka genetyczna i fenotypowa rodzimych ras kur objętych programem ochrony bioróżnorodności. Rocz. Nauk. Zoot., 15: 5-112.
- Evenson R.E. (1998). Economic evaluation of genetic resources for plant and animal breeding. 6th World's Symp. to Livestock Production, Armidale NSW, January 11-16, 1998, 28: 89-96.
- Kasznicza E., Ryszkowska A., Furmaniak J., Wężyk S. (1984). Badania nad zachowaniem ras kur rasy RIR. Wyniki Prac Badawczych ZHD za lata 1981-1983, X: 67-86.
- Kasznicza E., Cywa-Benko K., Wężyk S., Furmaniak J. (1987). Badania nad zachowaniem rezerwy genetycznej różnych ras kur nieśnych w PGO „Szczytno”. Rocz. Nauk Rol., ser. B, 104, 2: 105-123.
- Krawczyk J., Wężyk S., Połtowicz K., Cywa-Benko K., Calik J., Fijał J. (2005). Wpływ utrzymania kur rodzimych ras na zielonych wybiegach na jakość jaj w początkowym okresie nieśności. Rocz. Nauk. Zoot., 32, 1: 129-140.
- Krawczyk J., Calik J. (2006). Parameters of egg hatchability in lines of hens included in the biodiversity conservation programme. Scientific Pedagogical Publishing, Č. Budějovice; ss. 266-268.
- Krawczyk J., Calik J., Wężyk S. (2006). Yolk cholesterol level of the native breeds of hens kept in the free range system at the end of their productive life. Scientific Pedagogical Publishing, Č. Budějovice; ss. 263-265.
- Połtowicz K., Calik J., Wężyk S., Paściak P., Wojtyśiak D. (2004). Comparing the physico-chemical traits of breast and leg muscles in fast-growing broiler chickens and slow growing Greenleg Partridge chickens. Proceedings of the British Society of Animal Science, 14-15.10.2004, Kraków, s. 33.
- Wężyk S. (1975). Teoretyczne i praktyczne aspekty zachowania zasobów genetycznych w hodowli drobiu. Wyniki Prac Badawczych ZHD za rok 1972/1973, 377: 7-15.
- Wężyk S. (1984). Metody zachowania rezerw genetycznych drobiu. Biul. Inf. IZ, XII, 4-5: 79-98.
- Wężyk S., Cywa-Benko K., Romanov M.N. (1994). Ochrona przed zagładą rodzimych ras drobiu w krajach Wschodniej Europy (ref.). Mat. międz. symp.: Prace nad zachowaniem rzadkich ras zwierząt gospodarskich, Balice, 17-19.05.1994; ss. 25-26.
- Wężyk S., Cywa-Benko K., Mazanowski A., Książkiewicz J., Krawczyk J. (1998). Metody ochrony przed zagładą rodzimych ras drobiu. Wyniki Oceny Użytkowości Drobiu, 27: s. 77.
- Wężyk S., Cywa-Benko K., Calik J., Krawczyk J. (2000). Wykorzystanie polimerazowej reakcji łańcuchowej (PCR) i komputerowej analizy cyfrowej obrazu do charakterystyki genetycznej rodzimych ras kur nieśnych. Badania zakończone w IZ, Balice, 10.03.2000.
- Zgłobica A., Cywa-Benko K., Wężyk S. (1995). Biologiczna wartość jaj wylęgowych kur ras rezerwy genetycznej. Rocz. Nauk. Zoot., 22, 1: 83-92.

ROLE AND IMPORTANCE OF LOCAL BREEDS OF LAYING HENS INCLUDED IN THE CONSERVATION PROGRAMME

Summary

Native breeds of hens are associated with the agricultural landscape, tradition and culture of rural communities and attest to the multigenerational output of breeders. Production based on local breeds can therefore be useful in agriculturally poor regions, where it can help to manage these areas efficiently, and in the production of eggs and meat of unique dietetic quality and taste. Hen populations threatened with extinction are conserved using the *in situ* method. The laying hen genetic resources conservation programme includes the following breeds and lines: Greenleg Partridge (Z-11, Zk), Yellowleg Partridge (Ż-33), Polbar (Pb), Rhode Island Red (R-11, K-22), Rhode Island White (A-33), Sussex (S-66), and Leghorn (G-99, H-22). The primary goal of the laying hen genetic resources conservation programme is to save different layer populations from extinction by maintaining genetic equilibrium at a stable level and by preserving characteristic phenotypic traits of birds of both sexes in each flock (line) included in the conservation programme. The laying hen genetic resources conservation programme can include flocks subjected to performance testing that are eligible for inclusion in the herd book and have a phenotype conforming with the breed standard, while the minimum flock size is 50 males and 500 females.

Zubrzyca Górna

fot. red.